

A XIX. Magyar Játékfilmszemle

Miközben tengeren innen és tengeren túl a mozifilm válságáról, sőt egyenesen a haláláról beszélnek, idehaza a filmrendezők a régebbinél szűkösebb, korlátozottabb lehetőségek között is teszik, amit hitük szerint tenniük rendeltetett: tükörképet tartanak munkáikkal a mai magyar valóság elé. Őt, tíz, tizenöt esztendővel ezelőtti filmszemlék műveit földidézve úgy tetszik, gazdagabb és áttekinthetőbb viszonyok között szívesebben foglalkoztak a magyar filmesek a múlttal, mint jelenükkel. Most viszont, Vitézy László Érzékeny búcsú a fejedelemtől című, nézői érzelmeinket és gondolatainkat közömbösen hagyó munkáját, valamint a Mikszáth Kálmán elbeszéléséből készült, kellemes hatású ifjúsági filmet, az Akli Miklóst leszámítva (rendezője Révész György), a legtávolabbi történelmi múlt, ameddig rendezők és forgatókönyvírók visszafordulnak, 1950 és 1956. Még Jancsó Miklós talányos jelentésű, kiüresedett jancsóizmusával a rendező egykori híveit is kételkedésre készítő film-allegóriája, a Szörnyek évadja is itt játszódik, miközöttünk, a hetvenes-nyolcvanas évek Közép-Európájában, a filozófiai és erkölcsi alapkategóriák között szinte tehetetlenül keresgélő negyvenesztendősök „vidékén”. De az ötvenes évek földidézése sem a (film)művészeti igazságtetés érdekében történik. Hanem azért, hogy kibeszélje magából végre harminc-negyven éven át cipelt gyermekkori élményeit, félelmeit és szorongásait a mostani középnemzedék (ezt cselekszi Gárdos Péter rendezése, a Szamárköhögés, valamint a „műsoron kívül” bemutatott új Mészáros Márta-film, a Napló szerelmeimnek); hogy tudtára adassék a nehéz idők után született ifjaknak, azt a kort ők sem lapozhatják át könnyedén, akár egy történelmi olvasmányt, hiszen hatása, következménye ezernyi kötással és nyomással jelen van az ő sorsukban is (erről szól Böszörményi Géza Laura című filmje); hogy az ötvenes évek megszenvedett tanulságát úgy vehessék át mostani utódok, majdani örökösök, mint bilincsből formált karperecet: viseljétek kegye-

letes divatból, divatos kegyeletből, de erkölcsi szorítására mindig figyelmezzetek! (Erre a fajta filmes „szolgálatra” meg Dömölky János szép rendezése a jó példa, a Hajnali háztetők, amely Ottlik Géza írásai alapján készült.)

A legjelenebb jelenből nem akármit, hanem a legégetőbb gondokat, a legkétségbeesettebb jelenségeket emeli ki és ábrázolja a mai magyar filmművészet. Az emberiség kipusztulását, az eszmények, hitek és érdemes célok nélküli, hajszás, felszínes életeket, a reánk bízott sorsokkal (gyermekkel, öregekkel, szerelmekkel, munkatársakkal, tanítványokkal) szembeni felelőtlenséget, fél-törődést. Azt az ijesztő haláltáncot mutatják be a legfrissebb mozifilmek, derűvel, gyilkos szatírával vagy csöndes drámaisággal, amit a kis vágyakkal élő, kis távokra tekintő, rövid időre, az ifjúság éveire, a meggazdagodás esztendeire, legfeljebb egy kurta életre tervező kisemberek járnak. Fél-öntudattal, földre süttöt, az égre föl nem pillantó szemekkel. Zenei divatokért lelkesülnek, kis sikerekért lopni, csalni, árulni is kész, sanda életet élnék, befejezetlen félkamaszként, és hazug álmok síkos gyöngyeit szorítva ellökik maguktól azt is, akibe kapaszkodva megmenekülhetnének a széthullástól, ellökik, elrontják a náluk erősebb és tisztább ifjúságot, gyermekeik őszinte szeretetét. (A Nagy Generáció) – Egyetlen emberséges mozdulat, egy szerencsétlen asszony megsegítése elegendő ahhoz, hogy a siker útjáról letaszítódják a polgár, mert a bürokrácia és az „ésszerűség” uralma értelmetlen, sőt gyanús jelenségnek tekint a segítőkészséget, az együttérzést, a szánalmat. (Banánhéjkeringő) Alvilági, rút harcokba keveredve elbukik az együgyű jóság, elpusztul az életmentő igyekezet. (Zuhanás közben)

Amit a művészet, kiváltképpen az oly' időszerű művészet, mint a film, egyszer bemutat, az többé el nem feledhető, el nem fedhető. Főképpen, ha egyöntetűen, mondhatni monomániás csökönnyősséggel „mondják a magukét” a különböző korcsoportokhoz tartozó, különböző indíttatású és stílusú művészek, a játékfilmszemlén műsorra tűzött filmek szerzői. Nem csupán a filmek gyors egymásutánja okozta, nem is annak a négy-öt tehetséges színésznek (Básti Juli, Udvaros Dorottya, Garas Dezső, Cserhalmi Imre) az állandó szerepeltetése,

akkal szinte minden filmben találkozni lehetett – de még nem is a kevés találékonysággal kiválasztott, egy-ugyanaz helyszínek, utcarészletek, középületek, hogy a nézőben fokozatosan az az érzés alakult ki, egyetlen történetet lát, hatalmas filmfolyamban. Azért e csalóka érzés, mert a mindennapokról egy filmtörténetet mond itt voltaképpen mindenki. Egy történetet, amelynek bizonyos fejezeteit Bacsó Péter beszéli el *Banánhéjkerítő* című filmkomédiájával, más részleteit az elsőfilmes Tolmár Tamás írja Zuhanás közben cím alatt, a befejező „epizódot” pedig Rózsa János illeszti a sor végére Csók, anyu „jelzet” alatt. Fejezetek és részletek külön-külön is, együttesen is arról panaszkodnak dühös nevetéssel, fájdalmas lírával, gúnnyal, haraggal, megbotránczóztató szupernaturalizmussal, szomorúsággal és segítőkészséggel, hogy a modern ember voltához méltatlan, tartalmatlan életet él. Megváltást sehol nem lát, sehonnan nem remél. Legtöbbjük el sem jut annak a fölismeréséhez, hogy az ő sorsuk is, mint mindnyajunké, megváltásra érdemes. Ehhez a fölismeréshez segíti kicsinykét közelebb jutni a még viszonylag legkönnyebben fogyasztható művészet, a film a vizualitás bűvöletének úgyahogy behódoló embereket. Kusza, értelmetlen, kisszerű és boldogtalan életükkel kényszeríti szembenézni őket, ha beülnek a moziba.

Ha csakugyan beülnek a moziba, magyar filmet nézni ...

A pénztári adatok addig-addig bizonygatták, hogy a magyar filmeknek idehaza sincs közönségsikerük, hogy a rendezők ma már igyekeznek a nagyközönség kedvében járva közérthető, lendületes, látványos, és minden lehetséges módon a figyelmet ébren tartó filmeket készíteni. A tartalmi megújulás, fölfrissülés mellett ez a másik reménykedésre följogosító fölismerése a XIX. Játékfilmszemlének: a kereskedelmi érdekeket, a szerényebb befogadói igényeket és a nézői türelmetlenségeket is tekintetbe vevő munkák kerülnek ki újabban a filmstúdiókból. Az üzlet és a filmforgalmazás szempontjai azonban nem válnak fontosabbakká, mint a művészi teremtés szempontjai. Csak és kizárólag az üzleti haszon kedvéért forgatott filmet nem lehetett látni a szemlén.

Ha azonban azt hiszi valaki, hogy a jövőben csupa kiváló magyar filmet tekinthet meg a filmszínházban, csalatkozik. A bemutatott művek között hibátlan munka alig-alig található. „Kishibás” annál több, és a művészi igyekezetek, balfogások és megvalósulások rendje és módja szerint gyarló munka is szerepel a maj-

dani mozi-műsorokon. (E sorok írójának a legnagyobb csalódást Tolmár Tamás rendezése okozta. Az óriási előzetes hírveréssel „beharangozott” film egy újsághír alapján három szerencsétlen ember véletlen és tragikus találkozását beszéli el, terjengősen, vad naturalizmussal, rendeltetése nincs verbális és képi durvaságokkal.) Arra is találni példát, miként fog kezét – olykor egyetlen filmen belül is – a mesterségbeli mindentudás a kontárkodással, fölkészületlenséggel. Külföldi vendégek szoktak volt udvarias félhangossággal elmélkedni azon, amit olykor a hazai néző is álmélkodva állapít meg, hogy tudniillik nemzetközi mércék szerint is kiváló operatőrök, színészek közreműködésével születnek itt a nemzetközi közép-szernél is gyöngébb mozifilmek. A külföldi, aki pontos vagy pontatlan fordítások révén ismeri meg a magyar mozifilmek szövegét, párbeszédeit, aligha jön rá arra, amit a figyelmes hazai néző előbb-utóbb kénytelen fölismerni, hogy a „gyöngesség” oka rendszerint maga az alapanyag. A nem mesteremberek által megírt forgatókönyv és párbeszéd sor. A „rendezői filmek” divatja hódít még változatlanul mifelénk. A rendező maga írja filmtörténeteit, és édes ötlet-gyermekeitől még akkor sincs szíve megválni, ha azok tévutakra viszik a film meséjét, agyoncsapják a komédiát, neveltségessé teszik a drámát. Nem véletlen, hogy a két legtöbbet dicsért film, az András Ferenc rendezte A Nagy Generáció, és a fődíjjal jutalmazott Csók, anyu, Rózsa János munkája, kiváló „alapanyagból” készült. Az egyiknek Bereményi Géza, a másiknak Vámos Miklós írta a forgatókönyvét. No persze Rózsa János filmje nemcsak a jó írói matéria miatt magasodik a többi játékfilm fölé, de azért is, mert mindazok a magyar filmművészet életrevalóságát, megújulásra elszánt igyekezetét bizonyító jelek, amelyeket a játékfilmszemle szemlélője fölfedezhetett – a felelősségteljes jelenidejűség, a jó értelemben vett, mértéktartó közönségszolgálat –, ebben a százkét perces, megrendítő mulatságban a lehető legtokéletebb megvalósulásban láthatók. Rózsa János régóta „szívügye” a gyermekek világa. Kiszolgáltatottságuk, érzékenységük, esendőségük és felnötteket lepipáló, tiszta és konok erkölcsiségük. Régebbi munkáiból (Álmodó ifjúság, Pókfoci, A trombitás, Vasárnapi szülők) is kitetszett, e mostaniban is nyilvánvaló, hogy a gyermekorsók révén gyermeki nyíltsággal sorskérdésekről elmélkedik. Mi dolgunk a világon bukott szabadságküzdelmek után; akkor, ha semmiféle értéket nem tekint

biztosnak a társadalom, ha a legfontosabb kapcsolatok – szülő és gyermek, testvér és testvér között – formálissá váltak, ha a család már csak levelezni tud egymással, beszélni, beszélgetni nem; ha az anyai szeretet „csók, anyu” aláírású levélkéiben realizálódik. Egyesztendő, amerikai tanulmányútról hazatérően azt is tudja már Rózsa János, hogy a sorkérdéseket, meg az azokra adható válaszokat a mai emberek még a mozikban is csak akkor képesek elfogadni, ha játékos, derűs, jó tempójú, feszes szerkezetű „könnyű, kis darabok” tárják elébük azokat. Ha nincs oktatás, mélység, közvetlen moralizálás, de nincs a történetben hazugság és féligazság sem. Ha a valósággal úgy kerül szembe a néző, hogy kaca-

gó szorongással ismeri el, egy estére, egy napra, ez életre legalább meg kell változtatni maga körül mindent.

Rózsa János filmje nem gyermekeknek való látvány, mint ahogyan a többi, bájos és tehetős gyermekszereplőkkel csalogató, új magyar film, a Szamárköhögés, a Hol volt, hol nem volt (Gazdag Gyula rendezése) sem az. Nem is családi mulatságok ezek, noha legtöbbszörben csonkán vagy fél-teljesen, nagymamákkal és jótékony nénikkel kiegészítetten megjelenik a jellegzetes, mai magyar család is. Felnőtteknek való filmek ezek, az érett hazai filmművészet tiszteletteljes könyörtelenséggel átnyújtott látólemelei 1986-ból.

Lócsei Gabriella

Pedagógia

Szentmártoni Mihály: A fiatalok világa

Gazdag tanácsadói tapasztalatait kamatoztatja az ismert zágrábi jezsuita pszichológus a fenti címen magyar nyelven kiadott tanulmánygyűjteményében. Az írások egy része a Vatikáni Rádióban elhangzott előadásokra épül. A kötet a fiatalságot leginkább foglalkoztató kérdéseket tárgyalja: a felnőttek világával való kapcsolat, a személyiségfejlődés problémái, szülő-gyermek viszony, szerelem, pályaválasztás, házasság. Külön fejezetet szentel a fiatalok és a vallás kérdésének. Az önállóan is értékes írások szerves egységet alkotnak, bár nem mindegyik hatol a problémák mélyére. A szerző a legmodernebb pszichológiai szemléletmódot, a kognitív lélektan eszköztárát is fölvonultatja. Ugyanakkor hiányoljuk a fiatal generációk problémáinak mélyebb szociológiai elemzését. A generációs feszültségek mögött társadalmi és kulturális erők is meghúzódhatnak (Ld. pl. a „68”-as nemzedéket). Az egyéni, pályaválasztási, családi problémák megoldásában az elkötelezett szerző a keresztény életfelfogásra támaszkodik, s meggyőzően mutatja be, hogy a vallás eligazítást nyújt

sorsdöntő kérdésekben. Sajnáljuk, hogy az egyik legforrongóbb terület, a szexualitás csak érintőlegesen kap helyet a kötetben. Bár külön fejezet foglalkozik ezzel a kérdéssel, hiányoljuk a kérdés alaposabb elemzését. Kétségtelen, hogy a szexualitás bonyolult humán jelenség, amely erkölcsi szabályozást tesz szükségessé. Mégis, talán ez az a terület, ahol nem egyszer a gyakorló katolikusok is vitába szállnak az egyház hivatalos álláspontjával. A szerző csak a házasság előtti nemi élet kérdését taglalja, amely mindig valami mélyebben fekvő problémát árul el (lázadás, menekülés, segélykiáltás stb.). Talán túlzó leegyszerűsítése ez a dolgoknak, még akkor is, ha nem kimondottan szak tudományos munkáról van szó. A szexualitással kapcsolatos egyéb problémákkal sajnos nem foglalkozik (fogamzásgátlás, terhességmegszakítás, önkielégítés vagy a homoszexualitás ma különösen forrongó problémája). Pedig a könyv egésze alapján az olvasó joggal várna eligazítást ezekben a nehéz kérdésekben is. Talán nem baj, ha az olvasóban némi hiányérzet marad az egyébként továbbgondolásra, elmélyedésre készítő, hasznos kötet olvastán. Bárcsak minél több pedagógus ajánlaná tanítványainak, s ajánlékozna szülő gyermekének. (Róma, 1985.)

Tringer László